

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA MDHNING BOSHQA
MAMLAKATLARI QONUNCHILIGIGA BINOAN DAVLAT
CHEGARASINI NOQONUNIY KESIB O‘TGANLIK UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIK (QIYOSIY TAHLIL)**

Alijonov Muxammadyusuf Jo‘rabek o‘g‘li

*Toshkent davlat yuridik universiteti “Jinoyat qonunchiligini qo‘llash
nazariyasi va amaliyoti” yo‘nalishi magistranti*

e-mail: alijonovmuhammayusuf@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqola O‘zbekiston Respublikasi va MDHning boshqa davlatlarining davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish doirasida jinoyat qonunchiligini qiyosiy o‘rganishga bag‘ishlangan. Ushbu mamlakatlarda davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilashda qo‘llaniladigan yondashuvlar o‘rganildi, ularning umumiy xususiyatlari va farqlari aniqlandi, mavjud xorijiy tajribani hisobga olgan holda, O‘zbekiston Respublikasining amaldagi jinoyat qonunchiligini takomillashtirishning mumkin bo‘lgan usullari ko‘rib chiqildi.

Kalit so‘zlar: jinoiy javobgarlik; davlat chegarasi; noqonuniy kesib o‘tish; qonunchilik; MDH.

Bugungi globalashuv sharoitida hamda dunyodagi qaltis geosiyosiy vaziyatda O‘zbekiston Respublikasi davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlik masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda. Bunga mamlakatimizning geografik joylashuvi, atrofimizdagi voqealar munosabati bilan tashqi siyosiy vaziyatning keskinlashgani, dunyoning ayrim mamlakatlaridagi qurolli mojaro tufayli beqarorlik o‘chog‘ining mavjudligi, shuningdek, davlatlar o‘rtasidagi o‘zaro hududiy da‘volar sabab bo‘lmoqda. Shuningdek, transmilliy jinoiy guruh va uyushmalarning ehtimoliy tahdidlari haligacha pasaymagan hamda chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning mamlakatimizga noqonuniy migratsiyasi xavfi to‘liq hal etilmagan.

Ushbu holatlar O‘zbekistonning amaldagi qonunchiligini, shu jumladan davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi jinoyat qonunchiligi normalarini takomillashtirishni talab qiladi. Shu bois, mazkur sohani jinoiy-huquqiy tartibga solish bo‘yicha xorijiy tajribani o‘rganish muhim ahamiyatga

ega. O‘z o‘rnida, xorijiy mamlakatlarning mazkur masaladagi asosiy yondashuvlarini tahlil qilish ularning ayrimlaridan O‘zbekistonda foydalanishning ehtimolini ko‘rib chiqish imkonini beradi.

Avvalambor, MDH davlatlarining tarixan yagona SSSR tarkibida bo‘lganliklarini inobatga oladigan bo‘lsak, davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish bilan bog‘liq masalalarni jinoiy-huquqiy tartibga solish sohasida umumiy va o‘xshash yondashuvlar mavjud.

MDH mamlakatlari jinoyat qonunchiligining tahlili shuni ko‘rsatadiki, ularning barchasida davlat chegarasini noqonuniy kesib o‘tish uchun javobgarlik belgilangan (Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksining 322-moddasi [1], Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksining 318-moddasi [2], Armaniston Respublikasi Jinoyat kodeksining 329-moddasi [3], Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksining 371-moddasi [4], Qozog‘iston Respublikasi Jinoyat kodeksining 392-moddasi [5], Qirg‘iziston Respublikasi Jinoyat kodeksining 378-moddasi [6], Moldova Respublikasi Jinoyat kodeksining 362-moddasi [7], Tojikiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 335-moddasi [8], Turkmaniston Jinoyat kodeksining 235-moddasi [9], O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 223-moddasi [10]).

Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, MDHning barcha mamlakatlarida (shu jumladan O‘zbekistonda ham) chegarani noqonuniy kesib o‘tganlik uchun javobgarlik to‘g‘risidagi jinoyat-huquqiy normalar blanketlar normalar sifatida shakllantirilgan. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 223-moddasi birinchi qismi dispozitsiyasiga ko‘ra, **belgilangan tartibni buzib** chet elga chiqish yoki O‘zbekiston Respublikasiga kirish yoxud chegaradan o‘tish uchun javobgarlik nazarda tutilgan. Dispozitsiyadagi “belgilangan tartib” esa bevosita boshqa qonunchilik hujjatlariga havola qiladi.

Ko‘rib chiqilayotgan jinoyat formal tarkibli bo‘lib, obyektiv tomoni harakat bilan tavsiflanadi. Aksariyat hollarda, jinoyat-huquqiy normalarining dispozitsiyalarida mazkur harakat va uning mohiyati aniq ochib bermasdan “**chegarani kesish**” atamasi orqali belgilangan. Shu bilan birga, O‘zbekiston va Moldova Jinoyat kodeksining mazkur qilmish uchun javobgarlik nazarda tutilgan tegishli moddalarining dispozitsiyalari bundan mustasno. Xususan, Moldovada mazkur qilmishning mohiyatini ochib berish uchun “**chegaradan o‘tish**” atamasi qo‘llaniladi, O‘zbekiston Jinoyat kodeksida esa “**kirish**”, “**chiqish**” va “**chegaradan o‘tish**” atamaları qo‘llaniladi.

Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksida chegarani noqonuniy kesib o‘tish bo‘yicha qilmish uchun javobgarlikning o‘ziga xos xususiyati shundaki, jinoyat

qonunida harakatning mohiyatini uni amalga oshirish vositalarini (qurolini) ko'rsatish orqali ochib berishga harakat qilingan. Xususan Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksining 371-moddasiga ko'ra, davlat chegarasini mexanik transport vositasini, ichki suzish kemasi (o'zi yurar), aralash suzuvchi kema, kichik o'lchamli motorli kema, dvigatelli kema, gidrotsikl, dvigatelli havo kemasi vositasida qasddan noqonuniy kesib o'tish, shuningdek Belarus Respublikasi davlat chegarasini boshqa har qanday usulda noqonuniy kesib o'tish, shunday harakat uchun ma'muriy javobgarlik qo'llanilgandan so'ng sodir qilingan bo'lsa javobgarlikka sabab bo'lishi belgilangan.

Umumiy qoida sifatida, MDH mamlakatlari qonunchiligiga binoan davlat chegarasini noqonuniy kesib o'tish subyekti yoshi umumiy hisoblanadi, ya'ni jinoiy javobgarlik yoshiga etgan (16 yosh) aqli raso jismoniy shaxs.

MDHning aksariyat mamlakatlarida (jumladan, O'zbekistonda) ko'rib chiqilayotgan jinoyat huquqi normalarining dispozitsiyasida aybning shakli ko'rsatilmagan. Belarus va Qozog'iston esa bundan mustasnodir, chunki mazkur davlatlar jinoyat qonunchiligining tegishli moddalarida qilmish aynan qasddan sodir etilishi to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilgan.

Chegarani noqonuniy kesib o'tishning motivi, maqsadi va hissiy holatlari mazkur qilmish doirasida subyektiv tomonining zaruriy belgilari sifatida belgilanmagan. Shu bois, ular qilmishning kvalifikatsiyasiga ta'sir qilmaydi, lekin jazo tayinlashda hisobga olinishi mumkin.

MDHning barcha mamlakatlari chegarani noqonuniy kesib o'tishning kvalifikatsiyalovchi (og'irlashtiruvchi) belgilari mavjud.

Jumladan:

- bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib (Rossiya, Armaniston, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston, O'zbekiston);
- uyushgan guruh tomonidan (Rossiya, Armaniston, Ozarbayjon, Belorusiya, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston);
- zo'rlik yoki kuch ishlatib yoxud shunday kuch ishlatish bilan qo'rqitib (Rossiya, Armaniston, Moldova, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston);
- takroran (O'zbekiston, Turkmaniston);
- chegarani yorib o'tish yo'li bilan (O'zbekiston);
- qurol yordamida (Moldova);
- ayrim maxsus subyektlar tomonidan: ilgari shunga o'xshash jinoyat uchun sudlangan shaxs (Belorusiya); xavfli retsivist (O'zbekiston); chet el fuqarosi yoki

fuqaroligi bo'lmagan, deportatsiya qilingan yoki mamlakatdan chiqarib yuborilgan shaxs (Belorusiya); mamlakatga kirish huquqi cheklangan shaxs (O'zbekiston), rasmiy vakolatlardan foydalangan holda mansabdor shaxs (Belorusiya), chet elga chiqishi uchun maxsus kelishuv talab qilinadigan mansabdor shaxs (O'zbekiston).

Jinoyat sodir etganlik uchun jazolarga kelsak, Turkmanistondan tashqari barcha MDH davlatlarida eng yengil jazo turi sifatida jarima, eng og'ir turi sifatida esa ozodlikdan mahrum qilish jazosi nazarda tutilgan. Turkmaniston Jinoyat kodeksida eng og'ir jazo turi sifatida axloq tuzatish ishlari nazarda tutilgan.

Bularga qo'shimcha ravishda bir qancha davlatlarda quyidagi jazo turlari ko'zda tutilgan: majburiy jamoat ishlari (Moldova), ozodlikni cheklash va ozodlikdan mahrum qilish (Belarus), shuningdek, qo'shimcha jazo sifatida mol-mulkni musodara qilish (Belarus).

Jazoning eng og'ir turi (ozodlikdan mahrum qilish)ning eng uzoq muddati O'zbekiston, shuningdek, Tojikiston qonunchiligida nazarda tutilgan bo'lib, 10 yilni tashkil etadi va bu boshqa MDH davlatlariga nisbatan ancha ko'p hisoblanadi.

Jinoiy javobgarlikdan ozod qilish uchun maxsus asos Qozog'istondan tashqari MDH davlatlarining barcha Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida nazarda tutilgan. Bundan tashqari, Rossiyada, shuningdek, Armaniston, Ozarbayjon, Tojikiston, Qirg'iziston, Turkmaniston, O'zbekistonda siyosiy boshpana huquqidan foydalanish uchun chegarani kesib o'tgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga nisbatan qo'llaniladi. Belorussiyada bu asos kengroqdir: u qochqin maqomi yoki qo'shimcha himoya yoki boshpana so'rab murojaat qilgan shaxslarga ham tegishli. Moldovada esa chegarani noqonuniy kesib o'tish qoidalari va javobgarlik boshpana huquqidan foydalanish uchun kelgan chet el fuqarolariga, shuningdek, odam savdosi qurboni bo'lgan shaxslarga nisbatan qo'llanilmaydi.

Yuqoridagi tahlilimiz MDH mamlakatlari, shu jumladan O'zbekiston Respublikasi uchun davlat chegaralarini noqonuniy kesib o'tishdan jinoiy-huquqiy himoya qilishning dolzarbligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu mamlakatlarning ayrimlarining qonunchiligida davlat chegarasini noqonuniy kesib o'tganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilashga o'ziga xos yondashuvlar mavjud bo'lib, ular amaldagi O'zbekiston Respublikasi jinoyat-huquqiy normalarini takomillashtirish uchun ishlatilishi mumkin. Xususan, hozirgi vaqtda O'zbekistonda chegarani noqonuniy kesib o'tganlik uchun ma'muriy preyuditsiyani hisobga olgan holda jinoiy javobgarlikni belgilash masalasini qo'yish va ilmiy o'rganish zarurati paydo bo'lmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397073#pos=4226;-44
2. Ozarbayjon Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=3820;-56
3. Armaniston Jinoyat kodeksi. Elektron manba – <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>
4. Belarus Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>
5. Qozog'iston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=31575252
6. Qirg'iz Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=431;-49#pos=431;-49
7. Moldova Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923#pos=4574;-46
8. Tojikiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=3388;-35
9. Turkmaniston Jinoyat kodeksi. Elektron manba – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&pos=2150;-40#pos=2150;-40
10. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi – <https://lex.uz/docs/-111453?otherlang=1>